

Першопублікації

УДК 821.161.2/4-7

DOI: 10.31471/2304-7402-2022-17(65)-339-353

ЮРІЙ МОРACHEВСЬКИЙ У ЛИСТАХ ДО СЕМЕНА СТЕФАНИКА

Є. М. Баран

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57*

У статті вперше публікуються листи Юрія Морачевського (1896-1935) до найстаршого сина письменника-новеліста Василя Стефаника – Семена (1904-1981), який був юристом, а в радянський час на державних посадах. Листи датовані 1927-1933 роками, і стосуються родинних і громадських справ.

Листи надані для публікації Мотрею Стефаник, невісткою Кирила Васильовича Стефаника.

Ключові слова: лист, Юрій Морачевський, Семен Стефаник.

Юрій Морачевський (4 лютого 1896-14 грудня 1935) – постать на українському культурному ґрунті залишається услідженою. Син Вацлава Морачевського і Софії Окуневської. Батько – поляк, мати – українка. Вважав себе українцем, римо-католицьким. На запитання Андрея Шептицького, чому став українцем, відповів: «Якби поляки були в такому становищі, в якому є українці, я став би поляком». Пізніше, у своїх спогадах, таку ж відповідь дав Юрій Шерех, на запитання, чому між росянином і українцем він став на захист українця.

Юрій Морачевський знав 10 іноземних мов, був професійним юристом і доктором класичної філології. У 1935 році видав поетичну збірку без прізвища автора чотирма мовами: українською, німецькою, французькою та італійською. Назвав збірку «Парерга» (з грецької: другорядні твори або ж додатки і пропущене), колись німецький філософ Шопенгавер (1788-1860) назвав так видання своїх творів у двох томах (1841 і 1851).

Батьки Юрія Морачевського познайомилися з Василем Стефаником весною 1894 року в Кракові (є різні версії знайомства), відтоді Вацлав Морачевський став одним із найближчих приятелів письменника, вплинувши і частково сформувавши його світоглядно-естетичні принципи. Коли ж народився у сім'ї первісток Юрій, для Стефаника ця дитина

на стала найближчою в житті, поряд із його синами. Смерть Юрія Морачевського на операційному столі стала для Василя Стефаніка одним із найтяжчих ударів у присмерковому згоранні. У травні 1936 року, проводжаючи сина Юрка в Канаду, Василь Стефанік відвідав могилу свого улюбленця, про що щемливі спогади є у розвідці Юрія Стефаніка. якими він завершив розповідь¹.

Твори Юрія Морачевського в незалежній Україні виходили лише раз: «Любов'ю кривди не вчиню» (Львів. 1995, упорядкування і переклад з польської Ігоря Дроговижанина). Книжка відкривалася розвідкою Юрія Стефаніка «Юрій Морачевський, його батьки, його приятель», що вперше опублікована в журналі «Сучасність» 1983. Далі йшли статті Юрія Морачевського, вірші і листи.

В епістолярному розділі були опубліковані листи до доньки Софії (від 1 серпня 1931), до сина Адама (14 липня 1934), до батька (24 листи, які охоплюють період з 1912 до кінця липня 1934 років)², до дружини. А також два листи, подані Каміллою Люцерною (Лист про Діоклетіяна; Лист мандрівного українця з 1925 року).

Семен Васильович Стефанік (1 березня 1904–15 березня 1981) – найстарший син Василя Стефаніка, який здобув фах правника в Львівському університеті, був близький до Української Військової Організації, восени 1927-весною 1928 року разом із братами потрапив у Снятинську тюрму за звинуваченнями у націоналізмі, що сильно хвилювало батька, Василя Стефаніка. Після 1939 року перебував на різних державних посадах, в тому числі був заступником голови ради Міністрів УРСР (1953-1954), голова виконкому Львівської обласної ради (1954-1969), директором літературно-меморіального музею Івана Франка (1970-1981). Похований на Личаківському цвинтарі, хоча заповідав себе поховати у Русові коло батька.

Листи, які подаємо нині, зберігаються в Архіві Мотрі Стефанік (р.н. 1939, невістки Кирила Васильовича Стефаніка). Усього 7 листів, які охоплюють період з весни 1927 до весни 1933 років. Один лист без дати, встановити датування важко, але припускаємо, що теж написаний у цьому часовому відрізку.

Інформація в листах різноманітна, але дає загальну картину розуміння товариських взаємин між Юрій Морачевським і Семеном Стефаніком.

Листи друкуються вперше, за що висловлюємо подяку п. Мотрі Стефанік.

Всі вони подані в авторській редакції

1. Юрій Морачевський. Любов'ю кривди не вчиню. Львів: Оріяна Нова. 1995. 172 с. С.43.

2. Листи датовані: 1912; 22 XII. 1915; липень 1916; 1916 р.; 22.V. 1916; 1916 р.; 1916 р.; 1916 р.; 1917 р. 1917 р.; січень 1918 р.; кінець січня 1918; Цюрих. 1918; 1919 р.; без дати; 1923 р.; 1925 р.; 1929 р.; серпень 1930 р.; 3.X.31; 1934 р.; 14-го липня 1934 р.; 1934 р.; 1934 р, кінець липня).

ЛИСТИ ЮРІЯ МОРАЧЕВСЬКОГО ДО СЕМЕНА СТЕФАНІКА З архіву Мотрони СТЕФАНІК

1.

Дорогий Товаришу!

Звертаюсь до Вас з проською і надіюсь, що не схочете мені відмовити. Яко мого щирого приятеля і сина найліпшого приятеля моєї родини, прошу Вас на свідка мого вінчання¹.

Не міг би у вірніші і дорожчі руки віддати того обов'язку, не міг би з ліпшим іменем зачинати нового життя як з Вашим, тому ж звернувся до Вас і прошу, щоби були ласкаві зробити мені ту радість і поділити з нами щасливий день, коли боги дозволять, перший з довгих років.

Задля того одначе мушу Вас потрудити до Львова для свідoctва при зголошенню оповідей, отже будите ласкаві оден день мені пожертвувати тай приїхати до Львова якнайскоріше, бо хочу в найближчим часом всі формальности поладнати, щоби на Великдень повінчалися.

Очікую Вашого скорого приїзду, і прошу дуже не відмовитися.

Моя хата вже далі будується, незадовго буде готова.

Пишу коротко, бо я дуже зайнятий тай змучений.

Здоровлю сердечно Вас, Вуйка і всіх у хаті.

Ваш Юрко

Львів 2/IV 27

2.

Дорогий Товаришу!

Дякую Вам дуже за Вашу картку і за вістку про Вас. Щодо тутешнього свідoctва, то я попросив Вигницького, щоби Вас заступив і це вже полагоджена справа. Зато буду Вас лише просити на свідка вінчання до Кутів на перший день Великодних Свят, а на другий день надіюсь разом з Вами загостити до Русова хоч на коротко. Коли Ви самі мусите потім зараз їхати до Львова, то може хоч ми обоє лишимося у Вашого тата ще на який оден день; гадаю, що не зробимо забагато клопоту, на деякий раз менче як Янушевич² (най ся прач каже).

Коло мене нового не багато – газдую без Вас як умію і чекаю Вашого повороту. Боюся, що будете не дуже задоволені з мого порядку, але то вже не довго.

Хата моя росте і дозріває, так гадаю, що за Вашим поворотом побачите її вже готовою або на укінченню. Мав би щодо неї ще до Вас просьбу – очевидно оскільки Вам це можливо. Я сам буду для нас потребувати все ж таки 2 покоїв у моєї хаті, тай кухні, а в перехідним покою мало буде місця, отже думаю над тим, щоби вирядити оден покій полудневий на долині і той призначую Вам і (коли схочете) Березовському³. Коли би Ви могли допомогти мені трохи до викінчення его, був би Вам за це дуже вдячний – розходиться о невеликі суми: вікно буде коштувати яких 70 зл. тай дерево на підлогу – не знаю кільки, але гадаю, що не багато. Коли б це Ви з Березовским мені помогли позичити, був би я Вам дуже вдячний. Я за якийсь час міг би Вам усно звернути, а чиншу, очевидно річ, від Вас не возьму – ще тим більше, коли Ви моїм старостою стали. – Одначе те не важна річ і коли б Вашому татови це було затяжко, то не журіться тим, я і так відай собі пораджу.

Чекаю Вашої відповіді, тай до побаченя в Кутах. Татови кланяюсь низенько, братів Ваших і всіх в хаті, здоровлю сердечно, цілую Вас з цілого серця

Ваш Юрко.

Ль. В Цвітни 1927

3.

Дорогий Семене!

Як знаєш, Лука⁴ прийнятий на медицину, а щодо Юрка пороблені всі заходи, щоби его на права в додатковім речинци приймили – надіємося, що це вдасться. Лука має мешкати в нас, з чого я дуже радий, але що з ним менче знаюся, ніяково мені якось про „технічну“ сторону того з ним умавлятися, тому прошу Тебе яко старого приятеля, щоби якось дипломатично ту справу полагодив. Ми тепер маємо значні видатки, виправляємо хату, городимо наш новий город, маємо заводити водотяг, може й телефон, це все коштує доволі – отже хоч як радо хотіли би гостити вас всіх, але таки не буде нам відай можливо зробити цього на правах слав'янської гостинности і раді були б щоби нам Лука міг щось за хату платити. Що до ціни, то вже Ти нам порадиш, я гадаю, що може 50 зл. Не було би забагато, але що тепер у нас є ще Збишко і також мешкає на долині, отже може не годиться брати більше як 30, або, якщо Лука волів би мешкати сам, то ми перенесли би 3 б. на гору і за покій рахували б 50 зл.

Крім того, може було б можливо, щоби місячно щось давати Оленці, за те що буде послугувати, може яких 5 зл. на місяць. Постіль і опал будемо давати, лиш білизним та й пране не могли би. Будь так добрий, та й спитайся, чи такі услів'я не затяжкі – як кажу, коби не наша будова, не робили б ми з цього справи, але тепер треба про всьо постарати та й

подумати. Напиши мені, як лише будеш знати, як та справа представляється. Що до Твоїї посади я перепитував – одно місце в адвоката буде від нового року – може ще дещо знайду, тоді напишу знов. Що там з виборами? Бійтеся богів, зробіть щось, щоби йти громадою, це ж (*нерозб.*), який був вислід з бльокованя при перших виборах та й розсилки при послідних – не ходить о згідну програму, лиш о спільний фронт до виборів, потім вже найби вибранці далі жерлися з собою як звичайно. Стара засада ще від Moltke: „getrenntwarscluerenvereinigtsschlagen“⁵ – ніколи інакшої не було, а нам тепер она особливо потрібна. Отже, за всяку ціну оден фронт – нехай би також деякі амбіції потерпіли. Через послід неголосоване на всі можливі лісти маємо хоч ту користь, що приблизно знаємо, кільки на кожду партію впало голосів – після того розділити мандати, а в прочім най би представники поодиноких партій сказали, але щиро та й чесно, без брехні та й шахрайства, кільки є членів в кожній партії, най після тих всіх даних обчислять кільки на кого припадає тай нехай так поділяться. Рад би я з Тобою про це все поговорити, може коли будеш у Львові, тоді побачимося.

Тепер я страшно запрацьований – роботи щораз більше, не знати, на чим скінчиться – вже й хатою не все маю час натішитися. Зосуня⁶ все дуже кохана, росте і вже від пару день ходить самостійно, нині через цілу кімнату перейшла – аж мені дивно, як з дня на день розвиваєся. О це тим більше радість, що знаєся, що це не є якась навчена „штука“ поза яку не пійде, лиш перші кроки розвитку, що не знати як далеко може завести. Коби лише всі ласкаві боги всьо добре для неї дали придбати.

Часу маю мало, тому кінчу – напиши щось до мене, так мені не раз треба якогось доброго слова від Тебе – відай поміж живими Зосуня одна, а Ти другий, що я Вам ніякої кривди доси не зробив, тай щодо мене за нічо жалю не маєте. А воно нераз гірко нести ціле жите на совісти тягар, що комусь зробилося кривду нераз таку, що хоч би жите віддати, не зміниш її, тай не заплатиш за неї.

І може власне ті, що найменше на те заслужили, найбільше тужать за тим, щоби люде про них добре колись згадали – без жалю, тай без викиду.

Но, доста про мене, будь здоров тай не забувай.

Здоровлю тай цілую тебе з цілого серця.

Твій Юрко

Ль. в Вересни 1930

4.

Дорогий Приятелю!

Давно вже збираюсь писати до тебе та ніколи не маю вільної хвилини, а що важніше певности, що можу свобідно до цього взятися. Тепер

також зачинаю лист, користаю з цього, що я сам у хаті – а коли тай як его скінчу, не знаю. Пам'ятаю о Твоїй посаді у Львові, але у теперішніх відносінах це майже неможливо – конципіентам платять по 50 до 100 зл. на місяць – а є такі, що й самі доплачують – отже як видиш, услів'я незавидні. З Поляками нема що й говорити, в Жидів трудно конкурувати з бідолахами, що працюють задурно, а наші люде бідні або дуже великі вже егоїсти. Все ж таки, якби було, напишу до Тебе.

Маю цікаву новину. Наш спільний приятель Юз.В.⁷ пристав здається до К.П. – і через те, як спільно з Gúroh. констатуємо не без жалю, - сильно здурнів. Коли S. сказав, що музика Бетовена також є гідна погорди, бо виростає на кривді працюючих мас, S. таки образився – а коли мені в розмові щораз не давав скінчити речення, я его трохи як грійше упірнув, за що він знов образився – хоч не на довго, як надіюся. При тій нагоді зачав я знов роздумувати над дивними формами тай змістом доктрини, що до неї тепер В. признається. Для правника тай економіста $\frac{3}{4}$ тез соціалістичних – це властиво (*нерозб.*) тай очевидні правди, що про них і нема що спорити. Коли вони кажуть, що жерелом вартости є людська праця – що хто хоче працювати, повинен за те діставати повну вартість своєї праці – коли кажуть, що робітник продається „цілий“, а дістає за плату після права продажу тай попиту, тай що те, що він понад платню витворить, забирає підприємець безплатно й безправно – коли кажуть, що робітник зі своїм капіталом сили не може чекати кон'юнктури, бо ж він праці рук не може магазинувати та як три дні не робить, то потім за день трохденної праці не зробить, отже мусить продаватися **зараз** – то це все також очевидна правда. Коли вони кажуть, що хтось не має права жити з праці других людей лише тому, що мав богатих родичів та що хтось не повинен брати ренти за приросту вартости ґрунтів через збільшення населення, то з цим також спорити не можна. Тому й кажу, що хто думає тверезо й не боїться слів або консеквенції, мусить до певної міри бути соціалістом. Але те не значить, щоби кожде слово Маркса було святою правдою, не значить, щоби не вільно було критикувати. Ком. Маніфесту, хоч це по словам Sombarta⁸, найкраща політична брошура XIX ст., не значить щоби не числитися з тім, що промовляє проти теперішнього здійснення цілої програми. А промовляє проти неї перше всього брак підготованя мас до такого режиму, брак соціального, себто суспільного почуваня, брак почутя, що дійсно всі за одного тай не лише оден за всіх має постояти. – так чи інакше, треба розуміти, що це є наукова теорія – а не віра чи злочин. Хто ж нині закликав би до в'язниці за те, що хтось не вірить в теорію Newtona чи Коперника, хто ж убивати буде за прихильність для такої чи другої методи лічення рака. – І попри всі теоретичні застереження, попри всі заміти що теорія соціалізму не узгляднює багато явищ людської психіки, я тому головний закид роблю не так соціалістам як саме К. – що вони з цієї теорії зробили релігію.

Пояснювати повинь як кару за не святковане неділі це нерозум – а пояснювати музику Баха „економічно“ – це розум? Поборювати паци-

фізм тому, що він хоче раю на землі без бога – це злочин – але поборювати всі чесні спроби допомогти людській скруті тому, що вони не з Москви – це має бути справедливо? Як гуманіст ненавиджу фанатизму тай несправедливості, всьоедно, з права чи з ліва, ненавиджу тих, що сміють нехтувати правду, коли вона всупереч їх віри чи інтересів. А друге, що мене зражує до К.⁹ – це его вже специфічно московско-орієнтально-варварска тактика. Коли 15 літ тому вони оголошували власні тайні архіви, коли зносили неправі трактати, коли проголошували мир без анексії – здавалося, що разом з новим теоретичним змістом прийде й нова, чесна чиста форма співжиття. Але те, що вони тепер роблять, не різниться нічим від царської тай „буржуазної“ дипломатії, від жандармських звичаїв „старого світа“ з їх провокаторами, шпіонами тай конфідентами поведені тих приклонників може найбільше справедливої теорії є так само нікчемне як поведення всіх других людей. Най вони не кажуть, що це обставини силують їх до цього. Вони мали тай мають цей великий атут, що не мусять числитися з ніким тай з нічим: з аміантами, традиціями, державним гонором, вірою чи династією. Вони мали це велике право бути непопулярними, бути інакшими. І вони стали подібні до нас. Це їх великий гріх і велика вина й велика втрата. Вони могли бути піонерами нової моралі в міжнародних відносинах: піонерами безпощадної правди – немилосердної справедливості. А стали ратинованими наслідниками всіх режимів тай приклонниками метод своїх ворогів. І тому тепер не мають тої сили, що дає відважна правда.

Не стану я поборювати їх там, де виджу їх слухність – але не можу стати поруч з езуїтами чи охрощениками хоч би червоними. Не можу шанувати людей, що не знають поняття лицарської чести – не знають, що значить чесна гра.

Пишу оце для Тебе тай коли схочеш для всіх коли би хотів це прочитати – очевидно безіменно – хочу дуже потрохи так перейти в листах до Тебе всі політичні напрями й партії, наші й чужі – хотів би власне Тобі передати те все, що думаю, зробити Тебе моїм наслідником – бо вірю, що в Тобі є це одно, що люблю найбільше тай чим найбільше дорожу: чесність і відвага й потреба справедливості а ненависть до всякої брехні, до всякого замикання очей на річи „невигідні“.

Не сотворимо відай „партії“, а на всякий раз не будемо могли поміститися у ніякій „партії“, що існує – будемо самітні – ми з нашими родинами тай приятелями – як вільні птахи, що по степах вандрують тай як звізди, що на небі з собою розмовляють. – Але вшануємо кожду чесну душу – тай вона й нас вшанує.

Кінчу – бо не знаю, чи зможу ще свобідно писати.

Цілую Тебе з цілого серця.

Твій Юрко.

Ль. В падолисті 1932.

5.

Дорогий Семене!

Дякую Тобі за Твій лист та й за посилку. Постараюсь прислати Тобі знов щось при нагоді. Послідна справа в Г. правду сказати дуже мені була прикра. Не потребую Тобі казати, яке було моє становище в подібних ситуаціях, і тому, гадаю, що не зрозумієш зле того, що скажу. Моє становище не є ані становищем поліції чи преси, ані становищем політика, що рахуєся з ріжними користями чи кон'юнктурами. Стараюсь, оскільки можливо, дивитися на всьо як історик та як гуманіст. І тому розумію всі подібні «акції» чи описувані тепер в «*Wadomościach literackich*»¹⁰, акції Пілсудского¹¹ чи вчинки Carbonari¹² чи теперішні експропріації у Сх. Галичині. А все ж таки я є тої гадки, що rehussicstantibus¹³, нема розуму братися до того рода акції, просто тому, що вони не виплачуються, не мають того висліду, для якого вони є роблені. Само собою розуміється, що цілий нарід не може жити конспіраційно, а так само розуміється, що певна его частина мусить жити менше чи більше нелегально.

Шановний оден Поляк сказав мені, що тепер є час на польську еміграцію – отже тим більше зрозуміла є українська еміграція та й конспірація. Але та конспірація є лише средством до цілі. В нинішніх обставинах нема можливости міліарного успіху конспірації, а без міліарної побіди нема можливости політичної основної зміни. Зрозуміла річ, що ніяка зовнішна інтервенція не прийде, коли б мала виключно своїми силами робити працю для нас, бо ніхто, а народи чи уряди, менче як одиниці, не посвячуєся для другого, лише для власної користи. Власна користь для кожного народу очевидно ближча з праці для себе, як з праці для нас. Отже, лишаєся вартість пропагандистична. Але й тут, відай, більшу пропаганду робить культурна праця, як терористична. Я гадаю, що культурні та й визначні одиниці в Європі знають про нас більше, чим нам здається, зокрема ж політики здають собі добре справу з того, що ми існуємо, та що з нами треба буде числитися в міру зросту наших сил. Але ті люде здають собі також справу з того, що наші лоївки – це не є ціле населення – що ми не є в стані інсurreкції¹⁴, лише маніфестації, а це мало кому може імпонувати.

Про нас будуть знати в світі од наших артистів чи вчених, чи хоч би порядних люде, емігрантів чи ні, чим від тих безіменних жертв, що про них мало хто згадає. Внутрішньої пропаганди нам відай в тій формі також не треба, бо народне освідомлень й так в нас доволі велике, а для темних мас ледве чи такі акції зрозумілі. Ще одинока ціль це була б провокація репресії тай викликана тим шляхом незадоволене. Воно раз так вдалося – коли викликало пацифікацію тай через те в нас опозицію а в Європі протести. Але власне повстанчі тай терористичні акції мають свою слабу тай сильну сторону в своїй імпровізованости. Так саботажі

як експропріації, повстане чи атестати успішні тому, що ділають після на не приготовленого противника, що ділають після інакших правил як нормальні політичні чи мілітарні акції. Але в тім також їх слабкість – бо коли противник пізнав ті методи, навчив се „техніки“, тоді его технічні тай матеріальні засоби дають ему перевагу і він мусить побідити. На початку повстане 63 р. тисячі російського війська вицофувалися перед нічними нападами громад людей з палицями тай рушницями залишаючи гармати, а при кінци кожда щаслива сутичка кінчила се розгромом через надбігли сили Россіян. Перші експропріації приносили велику добичу майже без проливу крови – послідні дають чим раз більші тай болючі жертви, нераз невинні, а висліди майже нема. Саботажі довели до пацифікації, але другий раз найдурніший уряд не дасть се заманити на ту дорогу, що довела до цілком противних вислідів. Отже, оскільки має якась акція мати успіх, мусить вона звернутись на новий шлях – взятись до нових засобів, на мою гадку, не-террористичних ані боевих, по просту тому, що вони вже зужиті, так як і скоро зуживає ся імпровізована повстанча зброя. Може, радше, акція non-cooperation, а зглядно „самовистарчальности“ була б тепер доцільніша.

Щодо самого націоналізму, знаєш, що я не є ані противником, ані прихильником цего напрямку. Як для природника, для мене кожда нація є природничим фактом, сумою людей з певними спільними чертами тіла й духа, мови й минувшини, отже не можливо так як деякі імперіалісти переходити над тим до денного порядку, а задля краси тай ріжноманітності людскости нема чого бажати якоїсь інтернаціоналізації тай зникну народів. Поза тим я признаю тай дуже добре розумію чувства й сентимент, що в'яжуться з понятєм народу – прив'язане до того всього доброго й злого, що є тільки раз у світі. Не розумію як хтось міг би не любити своєї родини тому, що вона має такі чи другі хиби, фізичні чи моральні, і так само любить народ, як свою дальшу родину. Чи той нарід мусить існувати лише у формі держави, цего не посмів би відразу рішати – гадаю, що це форма так само переходова, як всі історичні форми. Одно мені ясне: що з любови до сього народу не виходить ненависть до других; друге: що для кожного народу, особливо в нинішніх відносинах, всі народи потрібні, бо так економічно як культурно всі взаємно від себе залежать і, на мою гадку, одна з важних причин нинішньої кризи лежить власне у націоналістичнім чи державнім відокремленю всіх від себе. Наслідком цего ми силуємося всюди в Європі робити черевики, сіяти збіжжє, та далі ще й плекати виноград чи копати нафту і через те маємо всюди лихі „власні“ товари, дорожнечу тай безробітє тих, що могли би при європейским або й світовим поділі праці у кожному краю працювати добре й дешево. Мститься на нас всіх в той спосіб наставлене на можливу війну й облогу, замість на мир й спільну працю. А третє: як все так і тут має рацію старий Goethe: „нім. нерозб.“. Це є одна з вічних

правд і не лише у царині моралі, але також підглядом матеріальним, так що з ненависть природною дорогою розвитку мусить вступитися. – Тут безперечно багато рації мають соціалісти, коли покликаються на ті міліони сталих тай сезонних емігрантів, що йдуть від краю до краю за працею – а нині дійсно мимо всіх паш портових перешкод не лише „*der (не-розб.) harkeinvaberlaud*“ як каже Ком. Маніфест, але до певної степені не мають її також студенти, інтелігенти тай всі ті маси людей, що йдуть у світ за хлібом і так часто й скоро ще й нині денаціоналізуються. Кілько століть в минулому народи не знали патріотизму. Половина Слов'янщини заселена Німцями, що дали її свою кров й культуру в середновічу й потонули в слов'янських народах – виміна, асиміляція тай дезасиміляція йде до нині у всіх європейських націях тай не може бути інакше – отже здається, що дійсно ставити національність на першому місці, а ще й за одиноку святість це й непотрібно й неправдиво. Як кажуть: кожний нарід є сам в собі цінностею, кожний є потрібний, тай кожний на свій спосіб заслугує на любов – але я розумію, що так само, як людина не є ще цілею для себе, так і нація має сповнити певну задачу. Коли б який-небудь нарід сказав собі, що існує лише тому, що істнує, коли б відрікся служби для цілої людскости, не варт був би далі істнувати. Не можу без зворушення дивитись на наш трираменний хрест, де як вічний символ скісна послідна лінія згадує смерть Андрія первозванного, нашого апостола, ту смерть, що він її кладе покірно під ноги розп'ятого Христа. Так і ми нашу муку й наш труд приносимо людскости – і це є потреба нашої душі – так як її розуміє Мойсей Франка – найкращий поемат найбільшого патріота, що разом з тим найбільш гіркі слова нам казав, тай до послідного був напівсоціалістом, тай мав славу безбожника, тай безнародника. Не у гнівце кажу, тай не задля полеміки, але тому, що не міг би вижити одної днини без любови, але не жив би й години, коли б мені захотіла відібрати це, що мене робить людиною – розум, справедливість й пановане моєї волі над інстинктами. – Пишу до Тебе одної безсонної ночі, а вже кінчу, бож уже умучений – поздоровляє Тебе DP-Sünserg тай всі мої у хаті, а я цілую з цілого серця. Твій старий вірний приятель Юра.

[без дати; на основі згадки про події в Г(ородку), датуємо лист груднем 1932]

6.

Дорогий мій приятелю Семене!

Чим менче стрічаю в світі вдячності, тим більше сам вдячний Тобі тай тим нечисленним приятелям, що мені ще добрим словом на мої, хоч невдячні слова, відповідають. Не моя це заслуга, коли міг Тобі щось дати, коли може не з порожніми руками до Тебе приходив. Найкраще, що

було в мені, це я взяв від Мама, від Еви¹⁵ тай від мого Тата, хоч і від него не одного болючого ми зазнали – а друге що мені дало, моє багатство, хоч і не велике, це був Zürich – де на вулиці чи в університеті, в сальоні чи у в'язниці я вчився доброго. Це мені пощастило знайти в життю і це я давав всім – хто хотів брати. Не був я ніколи аскетом, що не хотів би щастя й радості для себе – цинив добре вино як і добру книжку, файні лица і добру музику – але не розумів щоби можна мати це все лише для себе, щоби чоловік жалував другим цего, що сам має, щоби не хотів ділитися – і тому ділився і давав, а коли мені тепер чого брак, то може власне найбільше людей, тих що хочуть давати й брати, розмови з людьми. Не гадай одначе, що це в мене цілком всьоєдно, до кого я маю говорити, що мені доста бути актором перед великою масою. Мені мило було все з Тобою, бо воно так якось склалося, що ми ніколи до себе не мали о нічо жалю, що Зосуня і Ти, це є тих двоє людей на світі, що я їм відай до тепер ще ніколи кривди не зробив, що не жалуються на мене. І я знаю, що між всіми людьми на світі не маю вірнішого тай певнішого приятеля від Тебе – що нині вже не маю нікого, щоби так добрим серцем мене любив як Ти. Воно певно, що є багато людей, що менче або більше мене любили чи ще й до тепер люблять – але мені треба щоби хтось був добрий для мене, щоби мене не карав, щоби мені вмів щось дарувати, щоби з сердечности чи злоби чи якої там причини – не кусав – я хочу спокійно жити, хочу щоби вже раз мати спокій – тай того спокою я маю найбільше з Зосунею тай з Тобою. Не люблю всіляких безсилах, що лиш о що-небудь вміють тратити рівновагу, боятися чи гнівати – я сам силач тай люблю сильних, не тих, що лише цілим тягаром на мене покладаються – тому Ти мені милий. Я знаю, що і Тобі я можу колись помагати і Ти мені – але це є поміч двох рівних, двох сильних – мені мило стояти поруч Тебе, так власне, певним, що я на Тебе можу числити, а ти на мене.

Хотів би все бути так само близьким Тобі, хотів би, тай вірю, що буду міг все з Тобою всім ділитися – тай що нічо у світі не зможе нас роз'єднати.

У тих тяжких днях, що я тепер їх пережив, я ще раз побачив, що на тебе одного можу числити. Ти оден не взяв мені за зле нічого, Ти оден зрозумів, що зі мною діється – зрозумів майже без слова – і зробив всьо, що можна, щоби мене ратувати. Одну ніч я майже не спав, на другу пішов з хати пити, щоби міг заснути, аж по твоїх листах прийшов до себе. Ще й тепер мені трудно цілком успокоїтися, але остаточно всьо мине і всьо я переможу. Музикою чи вином, поезією чи наукою, твоєю приязнею тай добрим словом Зосуні, що не сумнівається ніколи в мені. Добре було б, якби Ти міг навчитися по-англійски – мали б ми тоді змогу свобідно говорити й писати – а це й так Тобі тай мені здасться. Но, най вже буду доста про ту цілу погань життя з конспіраціями тай підозріннями, тай конфліктами, що їм розв'язки нема. Піднесім голови до гори, тай

схилим їх перед всім, що було, є й буде гарне, велике й відважне в світі, подивимося на світ, що будиться, на сонце й на хмари й на цвіти, що для нас цвітуть, тай над нами колись будуть цвисти – і най нам буде добре.

Справу Твою в окр.суді я полагадив, але не знати чи тих 3 зл. вдасться оминати мимо всього. – Якби до Зен.¹⁶ писав, поздорови єго від мене, відповідно обережно – книжки я єму посилаю.

Берусь тепер писати ще одну наукову працю з історії права, та не знаю чи тай коли зможу її докінчити, хіба на феріях. Може й вдасться мені виїхати за границю – Дот¹⁷ проектує взяти нас всіх з собою на літо, але я був би свобіднійший за границею. У нас в хаті всьо в порядку – Зосуня росте тай вже добре й багато говорить. Ми завели водотяг, на докупленій землі посадили овочеві дерева, рожі відкриваємо, перезимували всі добре. Др Янів¹⁸ казав Тебе дуже сердечно поздоровити.

Будь здоров – цілую Тебе з цілого серця, Татови низенько кланяюсь.

Твій старий приятель Юра.

Ль. весною 1933

7.

адреса (нерозб.) Остодор почта Перегінсько з лист. Володимира Лецинского напиши до него

Дорогий Приятелю!

Дякую Тобі за лист і стараюсь справунок залагодити. Не знаю одначе чи добру книжку Тобі купив бо є дві подібного заголовка: „růkly kohůr“¹⁹ та „jak skończył zrůkly kohůr“, отже може це власне мала бути та друга – як так, то напиши мені, а пришлю Тобі тамту. Желеньські²⁰ є все доволі розумний хоч не дуже глибокий публіцист – на мою гадку найліпше, що написав, це були єго кабаретові гуморески, переклади є деякі добрі, деякі доволі слабкі, оцінки літературні доста непевні, а врешті єго публіцистика на суспільні теми слухна, але в сути річі для розважніших людей доволі банальна.

Так як хотів, пересилаю тобі трохи поезії, лиш уважай, щоби де не погубилися, бо цього не можна другий раз дістати, а Rilke²¹ не мій, лиш мого тата. Особливо нікому не давай книжок, бо в Тебе то вони може ще доволі певні, але як пійдуть далі, не знати, що буде. Під тим оглядом я мав вже доволі прикрі досвіди, але Тобі нічого не можу відмовити, отже тому посилаю. Н.George²² є доволі трудний у формі – я сам мушу єго читати поволі, важити кожде слово, але це велика поезія, хоч не все рівна – забагато на раз взагалі читати не можна, треба пару разів вертати, гадаю, що за місяць, може даш собі з тим раду. Rilke також часом буває трудний, але не так як George, я гадаю, що це, відай, найбільший з німецьких

поетів послідних літ. Alfred Meinner²³ нині цілком забутий, а шкода, бо це був правдивий поет, тай непересічна людина. Особливо, зверни увагу на закінчене Жіжки²⁴, це є вічно правдиві слова. Кожда війна, хоч і справедлива, є великою кривдою і тому правдива людина, хоч і признає право до боротьби за свободу, мусить зрозуміти, що в неї все буде страшно багато кривди, страшно багато неправди, що будуть падали невинні жертви тут і там і на це нема ради. Тому я гадаю, що при повним признанню для повстанців таки справжні переміни йдуть дорогою мирного розвитку. Я знаю історію боротьби за незалежність Італії, Польщі, тепер читав про Грецію. Всюди те саме. Найбільший героїзм, жертви найкращих одиниць, що погинули у битвах, то в'язницях, на засланю чи на шибениці, всьо тонуло, тай не помогло. Доки цілий нарід не дозрів тай не став повною суспільністю. І тут не так ходить о політичне чи національне освідомлень, як о розвиток суспільности. Щойно там, де є всі верстви народа, де є всі власні класи, власні мужики, міщане, промисл, землевласники, інтелігенція тай робітництво, де існує суспільно цілий нарід, там єму треба власної держави тай там він її будує і мусить збудувати. З самим лише мужиком тай „інтелігентом“ держави не збудується, бо її другі не хочуть, або, що гірше, не потребують. Там, де її всі потребують, де она всім конечна, там она буде, отже треба перше, щоби були ті, кому вона потрібна, тай щоби були всі – без того може бути героїчна боротьба, та не буде будови. Щойно міщанство й промисл поставило держави так в Італії як в Польщі – без Лодзі тай Домброви, без Медіоляну й Турину не було би нічого. А до того ще нам треба певної культури наших політиків. Не можна робити політика на спосіб „хитрих Паньків“. Як ми собі поставимо за засаду ошукувати тай не додержати слова за першою нагодою, то нічого не вдіємо, бо цего кожному легко догадатися і перше нам не повірять, а по-друге ми станемо разом з нашою „хитростю“ жертвами першого ліпшого провокатора, ошуканця чи треторядного агента з-за кордону. Ліпше тоді отверта повстане чи конспірація. Політики, що не боронять давати рекрута й податки, не можуть одночасно застерігатися, що вони в нічим на стало держави не признають. Навіть, як зрада має бути на правду шкідлива, має бути небезпечна, то вона мусить прийти там, де її не сподіються, мусить бути приготована здобутим довір'ям, інакше вона не принесе навіть шкоди. Але по правді я більше вірю в працю тай в будованє кооператив, чим в мілітаризм. Це вже тепер дійшло ad absurdum – не можна вести війни, бо вона занадто небезпечна тай дорога, отже треба будувати власну культуру, власну суспільність, почавши від хати тай родини. А мати родину є добре, – мимо всього – лиш одно пам'ятай: не женися з нудів, ані на злість комусь, ані для грошей – це ніколи не виплачується. Я вірю, що Ти зумієш залюбитися – бо хто є відважний тай з таким характером, як Ти, того на велике чувство стати, тай він его не буде встидатися – а як залюбишся, але так, щоби мусів

щодня хоч би годину йти, щоби Твою дівчину побачити і як буде Вам разом добре, так що не схочете щораз гніватися з собою, тоді поберайтесь тай жийти щасливо сто літ. Але на це час, зачекай аж прийде. А монополю не підперай. Читай Gottfrieda Kellera²⁵ – це ми его читали: Мама²⁶ тай я і найбільше его любили.

Будь здоров – цілую Тебе з цілого серця.

Твій старий вірний приятель Юрко.

(без дати)

ПРИМІТКИ:

У листах є декілька нерозбірливих місць, не розшифровані окремі фрази німецькою, пов'язані із особливостями почерку Юрія Морачевського. Також є пропуски у розшифруванні імен чи криптонімів. Гадаю, це робота для подальших пошуків.

1. Юрій Морачевський одружився із Марією Кромпець (Кромпіц). 1944 року разом із дітьми Софією (1929-2001) та Адамом (р.н.1934) емігрувала в Америку. Загинула в автомобільній аварії 3 лютого 1960 року.
2. Янушевич Лев (1889-?) – фотограф, мав у Львові своє фотоательє до 1931 року. Після 1944 року подальша доля Янушевича невідома.
3. Знайомий Морачевського і Стефаника, більше даних нема.
4. Лука Семенович Стефаник, 1901-1944, молодший брат Василя Стефаника від другого шлюбу батька Семена із Марією Луцик, 1879-1966.
5. З нім.: Схоже, за вашим пошуковим запитом небагато корисних результатів.
6. Софія Морачевська-Темницька, 1929-2001, донька Юрія Морачевського.
7. Ім'я поки що не вдалося встановити.
8. Вернер Зомбарт, 1863-1941, німецький філософ, соціолог і економіст.
9. К. – криптонім не розшифрований, можливо, Каутський Карл (1854-1938) – провідний теоретик соціал-демократії.
10. «Wadomości literackie» – польська газета суспільно-культурного спрямування, виходила у Варшаві в 1924-1939 роках.
11. Юзеф Клеменс Пілсудський (пол. Józef Klemens Piłsudski; 5 грудня 1867, с. Зулов (нині Залавас) – 12 травня 1935, Варшава, Польська Республіка) – польський політичний, військовий і державний діяч, перший голова відродженої польської держави.
12. Карбонарії (італ. carbonari) – члени таємного, суворо конспірованого товариства в Італії в 1807–1832 рр.
13. З лат.: якщо обставини залишаються без змін
14. повстання проти державної влади.
15. Єва Мочульська, 1898-1919, молодша сестра Юрія Морачевського, талановита піаністка, покінчила життя самогубством, після розлучення батьків.

16. Ім'я знайомого Мочульського не розшифровано.
17. Дот – жартівливе ім'я Вацлава Морачевського (1867–1950) – польський і український медик, педагог, ректор Львівської академії ветеринарної медицини.
18. Володимир Михайло Янів (27 листопада 1908, Львів — 19 листопада 1991, Мюнхен) — український громадсько-політичний діяч, науковець, психолог, публіцист, поет, політв'язень.
19. З нім.: пекельний пес.
20. Тадеуш Желенський, 1874-1941, польський письменник-публіцист, перекладач, розстріляний фашистами у Львові.
21. Райнер Марія Рільке, 1875-1926, австрійський поет.
22. Генрі Джордж, 1824-1871, американський поет.
23. Напевне, Альфред Мейснер, 1822-1885, австрійський письменник.
24. Ян Жижка. 1360-1424, національний герой чеського народу.
25. Готфрід Келлер, 1819-1890, класик швейцарської літератури.
26. Софія Окуневська-Морачевська, 1865-1926, українська громадська діячка, перша жінка-лікар в Австро-Угорщині.

Публікація листів і примітки *Євгена Барана*

YURI MORACHEVSKY IN LETTERS TO SEMEN STEFANYK

Ye. M. Baran

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57*

The article publishes for the first time the letters of Yuriy Morachevskiy (1896-1935) to the eldest son of the novelist Vasyl Stefanyk – Semen (1904-1981), who was a lawyer and in the Soviet era held government positions. The letters are dated 1927-1933 and concern family and public affairs.

The letters were submitted for publication by Motreya Stefanyk, daughter-in-law of Kyril Vasyliovych Stefanyk.

Keywords: *letter, Yuriy Morachevskiy, Semen Stefanyk.*